

10. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. Держ. ун-т внутр. Справ, 2006. 306 с.

11. Янковий М. О. Генезис поняття та сутність допиту. *Науковий вісник Київського нац. ун-ту внутр. Справ.* 2007. № 5. С.185-187.

Надійшла до редакції 22.03.2018

SUMMARY

Yefimov M.M. Features of investigation (search) action at the initial stage of investigation of misappropriation by serviceman of weapons, ammunition and explosives. The scientific article is devoted illumination of some aspects of the investigation of the illegal seizure by a serviceman of weapons, combat supplies and explosives. The urgent investigating acts are examined, and the activity of the investigator by carry out urgent investigating acts by the investigation is examined too.

It has been concluded that initial investigations (investigatory actions) during investigations of the illegal seizure by a serviceman of weapons, war materials and explosives include the inspection, search, questioning of victims and witnesses. In order to determine the sequence of the survey, it is necessary to take into account the current situation of the investigation and to use available information about the crime committed, identifying the most likely locations of traces. The search makes it possible to identify material evidence that may later serve as a basis for bringing charges against a suspect.

Keywords: *serviceman, tactical operations, urgent investigating acts, investigating acts.*

* * *

УДК 343.98

Плетенець В.М. ©

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-1-160-163

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ПОДОЛАННІ ПРОТИДІЇ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННЮ

Стаття присвячена особливостям використання невербальної інформації в ході подолання протидії кримінальному судочинству взагалі та досудовому розслідуванню зокрема. Наголошується, що пошук індикаторів, котрі свідчать про вплив на відповідних учасників, має здійснюватись постійно, у тому числі із використанням знань відповідних спеціалістів.

Ключові слова: *невербальна інформація, подолання протидії, кримінальне судочинство, досудове розслідування.*

Постановка проблеми. Вмінню спілкуватись, при проведенні слідчих (розшукових) дій правоохоронцями наділяється значної уваги. Так, більшість слідчих (97 %) в ході інтерв'ю наголосили, що ця навичка є запорукою отримання необхідної інформації, вирішення конфліктних ситуацій, успіху розслідування. У той же час лише близько 31 % вказаних працівників використовують в ході розслідування можливості не вербальної інформації.

На питання про джерела отримання знань про «мову тіла» більшість слідчих визначала, що знає про неї з власного досвіду (45 %), літератури, зокрема психології (27 %), від колег (21 %), перегляду відповідних фільмів (17 %). Наведені відомості вказують, що провідна роль в діяльності правоохоронців надається вербальній складовій спілкування.

Однак, за деякими даними у процесі взаємодії людей від 60 до 80 % інформації передається невербальними засобами вираження. При цьому тільки 7 % корисної інформації передається в ході спілкування за допомогою слів; до 38 % - за допомогою звуків і

© Плетенець В.М., 2018

інтонації; понад 55 % - жестами і позою, рухами тіла, переміщеннями в просторі і т. п. За іншими джерелами, в процесі спілкування 65 % інформації передається з використанням невербальних засобів, а на проголошення слів звичайна людина в середньому витрачає не більше 10-11 хвилин на день [1].

За такої ситуації у слідчих виникають труднощі з отриманням позитивних результатів розслідування, а у випадку протидії з боку зацікавлених осіб дані умови стають ще більш несприятливими.

Про це свідчать статистичні дані Генеральної прокуратури України, згідно з якими за 2013 рік було зареєстровано 563560 кримінальних правопорушень, у 2014 – 529139, у 2015 році – 515648, у 2016 – 592604 у 2017 – 523911. Заслужують на увагу й кількість проваджень, за якими встановлено винуватців. Так, у 2013 р повідомлення про підозру було оголошено у 223561 випадків, у 2014 – 185723, у 2015 – 177356, у 2016 – 159480, у 2017 – 198 477 [2].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам використання невербальної інформації під час розслідування приділено увагу у працях видатних науковців, зокрема: Л.Ю. Ароцкера, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О. П. Ващук, А.Я. Вишинського М.І. Єнікеєва, Ю. Б. Комаринської, Я. В. Комісарової, В.О. Коновалової, В.М. Кудрявцева, М.Ю. Кучерявої, І. П. Осипенко, В.А. Пантелєєва, М.В. Салтевського, І.Ю. Солдатової, О.Б. Соловійова, М.С. Строговича, Л.Д. Удалової, В.Ю. Шепітько та багатьох інших.

Метою даної статті є висвітлення можливостей використання невербальної інформації у подоланні протидії досудовому розслідуванню.

Виклад основного матеріалу. Розглядувані дослідження, значною мірою ґрунтуються на даних психології, в якій виділяються в якості засобів спілкування різноманітні знакові системи: мова, оптико-кенетична система знаків (жести, міміка, пантоміміка), пара- і екстралінгвістичні системи (інтонація, немовні вкраплення в мову), просторово-часові системи організації спілкування та «контакт очима» [3, с. 214].

Джерелами невербальної інформації слід вважати: 1) усну мову учасника слідчих дій, зокрема, такі його індивідуальні особливості, як висота голосу, діапазон звукових частот, резонанс, темп і контроль мови, її інтенсивність тощо; 2) обличчя (відповідно елементами невербальної інформації є почервоніння або збліднення шкіри обличчя, рух лицевих м'язів, гримаси тощо); 3) очі (певне інформативне значення матимуть такі елементи невербальної інформації, як зменшення, розширення, закривання зіниць, підведення очей у певному напрямку при відповіді на питання та ін.); 4) руки та інші частини тіла, зокрема, жести, тремтіння рук, прагнення їх «сховати», проступання поту на частинах тіла тощо; 5) поведінка, рухи тіла допитуваного як інформативний прояв його стану та реакцій; 6) запах людини, її одяг (його вигляд, становище, наявність чи відсутність певного стилю) та інші супутні речі (браслети, ланцюжки, сумки, документи, ін.) [4, с.176]. Подібний перелік джерел невербальної інформації наводить і С.М.Лозова [5].

При цьому важливим є не тільки знання джерел невербальної інформації, а можливість її використання у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Так, знання слідчим особливостей невербальної інформації може сприяти у розпізнанні правдивості свідчень допитуваної особи, що зумовлено здатністю цієї інформації: 1) виражати те саме значення, що й мова; 2) передувати значенню, що передається мовою; 3) виражати протилежне змісту мови значення; 4) підкреслювати окрему частину вербального тексту; 5) замінювати окрему фразу чи слово; 6) заповнювати паузу мовчання, вказуючи на наміри допитуваного продовжити після пошуку ним потрібних слів, висловів тощо; 6) регулювати потік мови та зберігати контакт між допитуваним і слідчим [6].

На думку М.П. Яблокова, за інтонаціями, експресивними рухами допитуваних слідчий може дійти висновку щодо правдивості отриманих відомостей [7, с. 301-302].

Однак, слідчий може стикнутись і з протилежною позицією осіб, зокрема «показною любов'язністю, радістю», намаганнями приховати справжній настрій, ставлення до розслідування.

Ці та інші прояви необхідно ретельно аналізувати з позиції того, чого своєю поведінкою намагається досягти відповідний учасник. Правоохоронцям варто усвідомлювати, що кінцевою метою злочинців, переважно, є уникнення кримінальної відповідальності, а проміжними: вплив на добросовісних учасників для відмови їх від раніше даних свідчень, витраш часу для ґрунтовної розробки алібі та позиції захисту, формування у

слідчого сумнівів щодо правильності обрання напрямку розслідування тощо.

Недостатній рівень цих знань та навичок їх використання, обумовлюють труднощі в орієнтуванні слідчого у ситуації, що може призвести до невинуватих витрат часу сил та засобів.

Невербальна інформація може використовуватися під час будь-яких процесуальних дій. Однак, найбільш широко – в ході проведення: допитів, слідчих експериментів, обшуків, пред'явлення для впізнання.

Невербальна інформація відіграє велику роль уже на етапі підготовки до проведення допиту, у процесі вивчення слідчим даних щодо кримінального провадження, відомостей щодо особи допитуваного тощо. У межах цього попереднього вивчення зовнішніх і внутрішніх складових допитуваного, у тому числі завдяки постійному аналізу його емоційного стану, слідчий отримує відомості не тільки про зовнішній, уявний образ допитуваного (який він охоче сам демонструє), а й про його справжній, внутрішній світ [8, с. 84].

Отримані в ході підготовки до проведення процесуальних дій відомості про відповідних осіб мають використовуватись з метою встановлення ділових стосунків, закладення підґрунтя для подальшого не тільки продуктивного розслідування, а й своєчасного отримання відомостей про тиск з боку зацікавлених осіб.

Так, коли слідчий сприймається як представник держави, який відповідально ставиться до виконання своїх посадових обов'язків, учасники розслідування можуть повідомити про факт впливу на них відповідних осіб, зазвичай, не для протоколу.

Лише в одиничних випадках ці учасники погоджуються на відстоювання своїх прав та документальне оформлення факту впливу на них з боку зацікавлених осіб. Однак, за відсутності достатніх доказів, зазначений факт залишається недоведеним, а в осіб, котрі стали його жертвами формується враження або про корумпованість, або – безсилля, неспроможність правоохоронних органів їх захистити.

У той же час більша частина учасників замовчують перед слідством прояви тиску на них з боку зацікавлених осіб. Про цей факт слідчий може припустити спостерігаючи за змінами у поведінці, настрої відповідного учасника. Так, вагання особи, наприклад при пред'явленні для впізнання, не настільки рішучий настрої, як до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, невпевнена поведінка, ухиляння від давання розгорнутих відповідей на питання, замовчування раніше висвітлених у первинних слідчих (розшукових) діях даних або їх перекручування, зміна свідчень, відмова від участі у процесуальних діях тощо. У випадку ж коли зміни у поведінці спостерігаються у декількох учасників, факт тиску має виступати одна з ключових причин у поясненні цих обставин.

Пошук індикаторів, що свідчать про вплив на відповідних учасників, має здійснюватись постійно. Однак, за недостатнього рівня володіння знаннями та навичками використання невербальної інформації, слідчому доцільно залучати спеціалістів.

Як наголошує В.В. Коваленко спеціаліст-психолог, спостерігаючи за поведінкою допитуваного, може побачити його реакції на поставлене питання чи пред'явлений доказ, непомітні для слідчого, та звернути на це його увагу. Науковець радить перед допитом надавати психологу для ознайомлення матеріали справи, що характеризують допитуваного, оскільки той, усвідомивши предмет допиту може деякою мірою спрогнозувати поведінку останнього, допомогти сформулювати питання, визначити їх послідовність [9, с. 214–215].

При цьому слідчий, у випадку виявлення факту дачі неправдивих свідчень, одразу може уточнити їх причину та, на підставі цієї інформації, скоригувати хід слідчої (розшукової) дії.

Окрім залучення відповідного фахівця слідчому доцільно здійснювати відео фіксацію ходу проведення відповідних слідчих (розшукових) дій.

На думку О. Клевцова, знання методики мови жестів корисно застосовувати для перегляду відеозапису слідчих дій [10, с. 61].

У випадку ж, коли зазначений факт виявляється вже під час перегляду відеозапису ходу слідчої (розшукової) дій, фахівець може виявити невідповідність вербальної та невербальної інформації відповідного учасника, вказати на ці прояви та дати щодо них коментар. Таким чином слідчий може засвоїти нові для себе знання з невербальної інформації та більш результативно їх використовувати в своїй діяльності.

Ця інформація може бути використана для аналізу та побудови припущень про

причини зайнятої учасником відповідної позиції, обрання слідчим найбільш раціонального способу дій, застосування тактичних комбінацій у ході подальшого розслідування, внесення зміни у план розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Висновки. Все зазначене дозволяє наголосити на необхідності приділення більшої уваги можливостям отримання невербальної інформації. За недостатнього рівня володіння навичками виявлення та аналізу невербальної інформації, мають використовуватися знання фахівців відповідного профілю.

Зафіксований за допомогою відеозапису хід проведення процесуальної дії може бути проаналізований на предмет дачі неправдивих свідчень відповідним учасником.

Виявлення подібних фактів має використовуватися у побудові припущень про їх причини, зокрема й про тиск з боку зацікавлених осіб, а також більш виваженого підходу до проведення з відповідним учасником процесуальних дій, коригування плану розслідування.

Подальші наші досліджень спрямовуватимуться у напрямку розширення можливостей використання невербальної інформації у подоланні протидії кримінальному судочинству.

Бібліографічні посилання

1. Зейкан Я. П. Методика перехресного допиту в суді / Я. П. Зейкан. – Х. : Фактор, 2016. – 192 с.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення України: електронний ресурс режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
3. Краткий психологический словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М. Политиздат, 1985. — 431 с.
4. Матюшкова Т.П. При значення невербальної інформації при проведенні окремих слідчих дій / Т.П. Матюшкова // Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: Матер. Наук-практ. Конф. Та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.). – Д.: Дніпроп. Держ. Ун-т внутр. справ, 2008. – 228 с.
5. Лозовая С.Н. Некоторые аспекты распознавания лжи при производстве вербальных следственных действий / С.Н. Лозовая // Форум права. – 2008. - № 3. – С. 256 – 260.
6. Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: Монографія. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005.- 324 с.
7. Криминалистика: Учебник / Отв. Ред. Н.П. Яблоков. – М.: Юристъ, 2001. – 718 с.
8. Экман П. Психология эмоций / П. Экман ; пер. с англ. В. Кузин. – СПб. : Питер, 2010. – 336 с.
9. Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія / В.В. Коваленко; МВС України, Луган. Держ. Ун-т внутр. Справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 248 с.
10. Клевцов О. Мова жестів як нетрадиційне знання в розслідуванні злочинів / О. Клевцов // Право України. – 1998. – №4. – С. 58–61.

Надійшла до редакції 21.02.2018

SUMMARY

Pletenets V.M. Features of the use of un verbal information are in overcoming of counteraction to pre-trial investigation. The article is devoted to peculiarities of use of non-verbal information in the course of overcoming the counteraction to criminal justice in general and pre-trial investigation in particular. On the basis of the study, attention is paid to the fact that investigators do not pay enough attention to non-verbal information and its use in the investigation. In such a situation, investigators have difficulties obtaining positive results of the investigation, and in the case of counteraction from stakeholders, these conditions become even more unfavorable. It is substantiated that this is one of the reasons for the unsatisfactory state of the fight against crime.

The focus is on the fact that the insufficient level of this knowledge and the skills of their use leads to difficulty in guiding the investigator in a situation that can lead to unnecessary time expenditures of forces and means. Nonverbal information may be used during any procedural steps. However, the most widely - during the conduct of interrogations, investigative experiments, searches, presentations for identification. It is noted that the search for indicators indicating the impact on the relevant participants should be carried out on a permanent basis. However, due to the lack of knowledge of the skills and skills of using non-verbal information, it is advisable to involve

Attention is drawn to the expediency of video recording of the process of conducting procedural actions for further analysis on the subject of false testimony by the relevant participant.

The discovery of such facts should be used to build assumptions about their causes, including the pressure from stakeholders, as well as a more balanced approach to the conduct of the party involved in the proceedings, adjustment of the investigation plan.

Key words: *nonverbal information, counteraction, criminal justice, pre-trial investigation.*